

Holanova *Noc s Hamletem* v překladu Reineru Kunzeho

ANNE HULTSCH

Vladimír Holan¹ psal, jak známo, *Noc s Hamletem* během patnácti nejhorších let svého života, kdy nemohl vydávat téměř žádné nové texty a žil skoro v naprostém ústraní.² Reiner Kunze se při překládání *Noci s Hamletem* nenacházel v o nic lepší situaci. Lépe než všechny biografické údaje nám to přibližuje jeho báseň Dreiblick (Troj pohled, Kunze 1984: 71): „Greiz zelené / útočiště / doufám // vyloučen z knih / vyloučen z novin / vyloučen ze sálů // uzavřen do této země / kterou bych si zvolil znovu a znovu // doufám / s tvou zelení.“

Do obou svých prvních antologií současné české poezie (Kunze 1961, 1964) nezahrnuje Kunze žádné Holanovy texty, což není tak zvláštní, uvědomíme-li si vydavatelskou historii Holanova díla (viz Justl 1988: 418n.). Z tohoto důvodu mi vědomé „vynechání“ Holana, jak se domnívá Volker Strebel (2000: 61), případně jeho „šetření“ pro zvláštní vydání připadá pochybné, zejména když Jan Skácel je zastoupen v obou. Ale ani teze Heinerja Feldkampa, že Kunze byl ke studiu Holanova díla povzbuzen nadšením, které v Československu v polovině šedesátých let kolem básníka panovalo (Feldkamp 1994: 99), se mi nezdá být stoprocentně přesná. Uvážíme-li, jakou roli hrály pro Kunzeho a jeho dílo tvorba a osoba Jana Skácela, lze při nejmenším předpokládat, že úcta, kterou Skácel k Holanovi cítil (Justl 1988: 419–421), mohla působit na Kunzeho recepci Holana.

Kunze překládal nejprve kratší Holanovy básně s maximálně zhuštěnou metaforikou, která se přibližuje jeho vlastnímu usilo-

---

1] Děkuji pánům Reineru Kunzemu, Franzi Wurmovi a Andreasi J. Meyerovi za ochotné zodpovězení otázek a Josefu Hrdličkovi za jazykovou podporu.

2] Srov. S Vladimírem Holanem, in Holan (1988: 405–413); Urs Heftrich: Nachwort, in Holan (2003: 223–238).

vání o co největší přesnost. Píše o tom, jak se později k překládání *Noci s Hamletem* dostal: „Po vydání *Fährgeld für Charon* byl Andreas Meyer upozorněn na *Noc s Hamletem* (od koho nevím) a ptal se mne, zda báseň přeložím.“³ Kunze přislíbil, přiznává však, že si tehdy nebyl vědom závažnosti svého slibu. Přijal to spíše jako výzvu – a chtěla bych předeslat, že i v tom můžeme hledat přednosti tohoto převodu. Také překladatel Karl Dedecius poukazuje na nutnost určitého odstupu: „Překlady jsou nejlepší tam, kde jsou stejnou měrou dílem náklonnosti i nedůvěry“ (Dedecius 1990: 135).

Může se zdát zvláštní, že se Kunze pouští do *Noci s Hamletem*, která je tak odlišná od jeho vlastní tvorby. Básník a jeho přebásnitel se, jak jsem již řekla, nacházeli v podobné situaci. Jejich publikační možnosti byly ztížené a oba žili velmi izolovaně. „A v izolaci mizí i měřítko“ (Kunze 1963: 128). Oba si hledali partnera pro rozhovor, aby právě tato měřítko neztratili a aby se mohli podílet na dialogu světové literatury. Sdíleli obdobné pojetí umění, což se projevilo i tím, že Kunze v jednom svazku volí jako mota dva citáty z Holana, v nichž konstatoval autonomní a současně nepopulární roli umění (Kunze 1986: 25, 29). Díky svým zkušenostem s diktaturami a z nich pramenících politických deziluzí se o to vehementněji zasazovali o svobodu umění. Nepřekvapí tedy, že oba jsou rovněž velkými obdivovateli Mozarta, jehož hudba ukazuje, jak může být utrpení pozitivně ztvárněno. Kunze v souvislosti s Mozartem píše, že záleží na tom, *co a jakým způsobem* se z lidských hnutí stane formou (Kunze 1989: 160). A právě konfrontace s jinou formou může patřit k fascinaci převádění.

Celý text *Noci s Hamletem* přeložil do němčiny, pokud je mi známo, pouze Kunze.⁴ Pro srovnání lze však vzít částečné překlady, které byly v němčině porůznou vydány: F. M. Most, *Nachtgespräch mit Hamlet, Auszug*, verše 894–1025 (Most 1966: 34–37);

3] Dopis z 24. 4. 2005.

4] Původní verze: Hamburg 1969; přepracovaná verze in Holan (2003: 11–79); část překladu v ještě jiné verzi in Kunze (2003: 191–204) – verše 92–116; 263 až 269; 746–747; 940–971.

Rio Preisner, *Nacht mit Hamlet, Auszug*, verše 229–278, 293–319, 368–416, 928–971 (Preisner 1969: 29–35); Peter Pont [Oskar Kohn/Kosta], *Nacht mit Hamlet*, verše 940–971 (Pont 1969: 28 až 29); Eva Nitsch, verše 1–25 (Nitsch 1979: 143); Verena Flick, *Noc s Hamletem*, verše 321–397 (Flick 1982: 191n.); an., *Nacht mit Hamlet*, bez datace, verše 1–150.⁵

Franz Wurm, který Holanovi píše: „*Noc s Hamletem* překládám dál, je teď skoro do poloviny hotová“⁶, se domnívá, že „několik listů *Noci s Hamletem* [...] potom pravděpodobně vyhodil“⁷, prý u sebe nemá „z onoho rozběhu už žádný list“⁸. Tím více lze litovat, čteme-li jeho poznámky k vlastní překladatelské práci: „Dosud jsem měl dojem, že Vaše poezie ‚mi sedí‘, někdy až moc... Klam?“⁹ Jak toto „až moc“ může působit, ukazují práce a dopisy Miroslava Hlocha a Vereny Flickové, nacházející se v Holanově pozůstalosti.¹⁰ Oba dva chápou Holanovy texty existenciálně, zabývají se jimi, protože jejich prostřednictvím prožili katarzi. Tento až téměř nebezpečně osobní přístup znemožňuje vlastní svobodu, bezpodmínečně nutnou k tomu, aby bylo možné přecházet s textem od jednoho jazyka k druhému a zpět. Sebereflexivní žánr převodů vyžaduje neustálé rozhodování a odvahu.

Přicházíme k samotnému převodu, který Peter Fischer označuje za „jazykově silný“ (Fischer 1970), Jiří Gruša za „úžasný“ (Holan 2003: 8)¹¹ a Urs Heftrich za „kongeniální“ (Heftrich 2006). Kritiku však sklízí od lingvistky Nitschové, která ostatně i původní text považuje jen za „vděčný objekt k analýze“, a nikoli za estetické dílo (Nitsch 1979: 141).

Flicková opakovaně naznačuje výhrady vůči Kunzeho převodu. V souvislosti se zanedbatelnou recepcí Holana v Německu

---

5] LA PNP, fond Holan – nezjištění, konvolut překladů do němčiny.

6] LA PNP, fond Holan – Wurm Holanovi, 27. 8. 1969 (Wurm psal Holanovi v češtině, což citujeme vždy bez oprav).

7] Dopis z 13. 5. 2005.

8] Dopis z 29. 5. 2005.

9] LA PNP, fond Holan – Wurm Holanovi, 27. 8. 1969.

10] LA PNP, fond Holan, přijatá korespondence vlastní – Miroslav Hloch; Verena Flicková.

11] Jiří Gruša: Vorwort, in Holan (2003: 7–9).

píše, že to může „jít i na konto překladu“ (Flick 1974: 61; 1975). Také ve Wurmových snahách vysílat v rozhlasu svůj vlastní převod je znát přímo nevyslovená nespokojenost s Kunzovým převodem. Píše Holanovi: „Myslím, že rozhlas s druhým – či vlastně prvním – překladatelem otázku vyřeší, aniž by mu nějak bylo ublíženo [...] Avšak kdyby Vám záleželo spíše na překladu pana Kunzeho, stačilo by od Vás slovo, a hned bych jednání zrušil: jde o báseň Vaši, a nikoliv o zmatky překladatelů. Kéž by Vám bylo (bývalo) zle jen k vůli nim!“¹² Jelikož k vysílání *Noci s Hamletem* nikdy nedošlo, lze předpokládat, že Holan napsal právě takové slovo, které vedlo k zastavení jednání. Nešlo ostatně o zmatky překladatelů v plurálu, neboť Kunze seděl odloučen na východě a o sporech o práva nevěděl nic.

Jako poslední hlas k převodu citujme samotného Holana, který píše Kunzemu: „Neovládám němčinu natolik, abych mohl posoudit. Tuším však, že je to překlad věrný a tedy věrný.“¹³

„Při porovnání se svým mateřským jazykem přeplněným pojmy“ Kunze vícekrát mluvil „o smyslnější řeči Čechů“ (Feldkamp 1994: 93). Poněkud jiný důraz při porovnání obou jazyků klade Antonín Brousek, který němčinu označuje za jazyk „nejpedantičtějších filozofů a techniků“. V tomto spíše statickém jazyce tvoří smysl především substantiva, zatímco v dynamické češtině hrají roli zejména slovesa (Brousek 1968). Z tohoto aspektu odpovídá Holanův jazyk – který Alexandr Stich (1966: 246) charakterizuje takto: „Holanův pohled na svět je zaměřen nikoli na děj a pohyb; je to svět statický, abstraktní, svět spíše vlastností a nazírání na ně než dějů a událostí“¹⁴ – spíše němčině než češtině. To překladatele, který se cítí váben odlišností češtiny, staví před nový úkol.

Zdánlivá výhoda jazykové blízkosti se může snadno změnit ve svůj opak. A to tehdy, když se překladatel bojí si tuto blízkost připustit a při převodu chce zůstat velmi blízko originálu. Neboť čtenář by měl „poezii číst jako poezii“ (Kunze 1994: 150), temná

12] LA PNP, fond Holan – Wurm Holanovi, 3. 11. 1969.

13] Holan Kunzemu, 25. 11. 1969 (Kunzův archiv).

14] Srov.: „věty mají často až násilně statický charakter“ (Doležal 1965: 9).

místa by i v převodu měla být nevyjasněná a to, co není racionálně pochopitelné, by jako takové mělo zůstat. Programově to Kunze formuluje v básni s názvem Překládat básně: „Vážít na karáty slova / tep srdce přitom nepřerušít // Sledovat básníka až k veršům / pod hladinou // Položit za něj hlavu.“¹⁵

Všimněme si přesněji, jak Kunze „váží na karáty slova“. V jeho převodu se mu daří nejen zachovat počet veršů, nýbrž i ve strofách počet slabik odpovídá originálu natolik, že odchylky jsou nakonec nepatrné. Místa, která Holan utváří metricky, vykazují toto metrum i u Kunzeho (například pětistopý jamb a rým ve verších 120n.).

Dále můžeme pozorovat, že Kunze velmi citlivě reaguje na tón Holanových veršů. Přijímá zvukové vztahy mezi slovy („Muž nemůže už“ / „Der mann kann watte“; verš 145), v ideálním případě se mu dokonce daří převzít sled samohlásek („*jsou-li* snad *dosud nezrozené*“ / „*sollten sie noch ungeboren sein*“ – verš 5). Pěkně je tento cit pro tón vidět i v často citovaném verši „Říkám ti, že umění je nářek“, verš 267, který Kunze převádí pregnantně jako „*Ich sage dir, kunst ist klage*“. Dlouhé „á“ si ponechává své místo a „Kunst“ a „Klage“ stojí díky vynechání členů stejně blízko u sebe jako v originále, což je ještě podtrženo aliterací. Pro srovnání uvedme Preisnerův převod: „*Ich sage dir, die Kunst ist ein Wehklagen*“, v němž se druhé dlouhé „á“ vytvořením složeniny „*Wehklagen*“ ztrácí. Setrvejme ještě chvíli na tomto místě, uvedeném verši „Tím větší báseň, čím větší básník, / *nikoliv obráceně!*“ (verše 263n.). Navzdory varování, že tomu v žádném případě není obráceně, dopouští se Kunze stejného omylu jako Dominique Grandmont při převodu do francouzštiny: „*Plus grand est le poème et plus grand le poète et non l'inverse!*“ (cit. Pechar 1986: 178). U Kunzeho čteme: „*Je größer das gedicht, um so größer der dichter, / keinesfalls umgekehrt!*“ Závislost díla na svém tvůrci se stává závislostí tvůrce na jeho díle. Preisner se sice hrou překrucování „Tím“ – „čím“ nenechává přímo uvést v omyl a převá-

---

15] Překlad Milena Fucimanová (Kunze 1998: 216).

dí: „Umsoviel größer das Gedicht, je größer ist der Dichter, / *nicht umgekehrt!*“, jeho překlad však nepůsobí zcela jistě, protože ruší paralelismus.

Čit pro tón je zapojen i při převádění slovních hříček, o nichž Kunze ve svém eseji o přebásnění píše, že na jejich místo mohou nastoupit opět jen slovní hříčky (Kunze 1989: 78). Prozkoumejme to na příkladu: „Jdi pro rum do čaje, / ono jde a stále si opakuje: rum do čaje, rum do čaje, / až nakonec zašeptá: čum do ráje“ (verše 324–326). Kunze hříčku nepřekládá, nýbrž nahrazuje: „Hol schnaps, 'ne kleine kümmel, / und es geht und wiederholt in einem fort: 'ne kleine kümmel, 'ne kleine kümmel, / bis es schließlich flüstert: 'nen kleinen himmel.“ Přejich od alkoholu do ráje zůstává zachován. Jelikož ve východním Německu nebyl anýzový likér, který by se rýmoval se slovem ráj (Anis–Paradies), příliš rozšířen, volí Kunze synonymum slova ráj, s nímž se rýmuje název silnějšího alkoholického nápoje. To znamená, že slovní hříčku podřizuje ráji, který je jako důležitý prvek umístěn na konci. Charakter této pasáže je spoluurčen hovorovou a expresivní výzvou „čum“. V německé verzi to kompenzuje slovo „schnaps“, které je stejně tak hovorové, jednoslabičné a navíc nabízí souzvuk sykavek.

Na dalších místech přijímá Kunze Holanovo slovotvorné podání, když například „v knize klevetárum“ (verš 828) převádí jako „im buche rederitis“ nebo „zimnice-náhlice“ (verš 826) jako „Das schüttelfrost-schüttelrost“.

Kunzova německá verze se ortograficky blíží češtině také psaním malých písmen. Tím nastupuje odcizující účinek, který může četbu ztížit (srov. Fischer 1970) a který by mohl být interpretován ve smyslu volání Wilhelma von Humboldta po „určitém nádechu cizosti“ (Humboldt 1963: 83), ačkoli to jistě nebyl Kunzův záměr, neboť i ve své vlastní lyrice upřednostňoval používání malých písmen. Kromě toho se současní lyrici-překladaatelé a překladaatelé lyriky téměř jednotně vyslovují proti požadavku romantické hermeneutiky po překážkách, upozorňujících na cizí původ textu, ve prospěch toho, aby nový originál byl pokud možno dobře čitelný a aby vyvolával adekvátní účinek. Holanovými slovy: „Měsíc se musí sluncem stát“ (Holan 2004: 140) a svítit sám ze sebe.

Feldkamp poukazuje na to, že všechny Kunzeho významné básnické sbírky vznikly v kontextu intenzivní překladatelské činnosti (Feldkamp 1994: 112). Převody Kunze sám sebe potvrzuje. Tvůrčí energie vzniká v konfrontaci vlastního s cizím.

Souhrnně můžeme říci: Holana jeho tušení nezklamalo. Zkoumaný překlad je v nejlepší smyslu slova věrný. To znamená, že Kunze na jednu stranu tvoří text přibližující se originálu a na druhou stranu zůstává věrný sám sobě jako básníkovi a vytváří text, který do sebe pojímá jemné nuance a zahrnuje je do nové básně, jež je jeho básní i básní, za kterou vděčí také Holanovi. My jako čtenáři máme to štěstí, že můžeme být svědky „internacionalismu básníků“, kteří „si navzájem darují vlastní verš“ (Kunze 1989: 88), neboť – jak víme z *Noci s Hamletem* – „báseň je dar!“ (Holan 1980: 192).

Literatura

BROUSEK, Antonín

1968 Na hraničním přechodu, in M. P. Hein: *Bílá proti bílé* (Praha: Mladá fronta), s. 75–77

DEDECIUS, Karl

1990 *Zur Literatur und Kultur Polens* (Frankfurt am Main: Suhrkamp)

DOLEŽAL, Bohumil

1965 Holanova *Noc s Hamletem*, *Tvář*, č. 7, s. 9–13

FELDKAMP, Heiner

1994 *Poesie als Dialog* (Regensburg: Roderer)

FISCHER, Peter

1970 Fußnägel schneiden bei Ophelia, *Frankfurter Rundschau*, 17. 1.

FLICK, Verena

1974 Gedicht-Tragödien, *Neue Zürcher Zeitung*, 12. 9., s. 61

1975 Nicht einmal der Wind, *Deutsches Allgemeines Sonntagsblatt*, č. 38, 21. 9.

1982 *Die Möglichkeit der Gestaltung des Tragischen in der Lyrik* (Giessen: Schmitz)

HEFTRICH, Urs

Vladimír Holan. Gesammelte Werke in deutscher und tschechischer Sprache 1–14. Projektbeschreibung, http://www.uni-heidelberg.de/institute/fak9/slav/Projekt_2.html [přístup 29. 9. 2006]

HOLAN, Vladimír

- 1969 *Nacht mit Hamlet* (Hamburg: Merlin)
1980 *Sebrané spisy 8. Nokturnál* (Praha: Odeon)
1988a *Sebrané spisy 10. Bagately* (Praha: Odeon)
1988b *Sebrané spisy 11. Bagately* (Praha: Odeon)
2003 *Epische Dichtungen 3* (Köln: Mutabene)
2004 *Spisy 9. Babyloniaca* (Praha–Litomyšl: Paseka)

HUMBOLDT, Wilhelm von

- 1963 Einleitung zu „Agamemnon“, in *Das Problem des Übersetzens*, ed. H. J. Störig (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft), s. 71–96

JUSTL, Vladimír

- 1988 Životopis Vladimíra Holana, in V. Holan: *Sebrané spisy 11. Bagately* (Praha: Odeon), s. 313–450

KUNZE, Reiner

- 1961 *Der Wind mit Namen Jaromír* (Berlin: Verl. Volk u. Welt)
1963 O naší době a schopnosti myslet v obrazech, *Plamen*, č. 3, s. 126–128
1964 *Die Tür* (Bad Godesberg: Hochwacht Verl.)
1984 *gespräch mit der amsel et al.* (Frankfurt am Main: S. Fischer)
1986 *eines jeden einziges leben* (Frankfurt am Main: S. Fischer)
1989 *Das weiße Gedicht* (Frankfurt am Main: S. Fischer)
1994 *Wo Freiheit ist...* (Frankfurt am Main: S. Fischer)
1998 *Jako věci z hlíny*, přel. M. Fucimanová ad. (Tišnov: Sursum)
2003 *Wo wir zu Hause das Salz haben* (Frankfurt am Main: S. Fischer)

MOST, F. M.

- 1966 Nachtgespräch mit Hamlet (Auszug), in *Universum der tschechoslowakischen Literatur und Kunst*, s. 34–37

NITSCH, Eva

- 1979 *Thema und Anweisungsstruktur im Text: mit e. Analyse 1. Abschn. Aus Noc s Hamletem von Vladimír Holan* (München: Sagner)

PECHAR, Jiří

- 1986 Nad francouzským překladem Holanovy Noci s Hamletem, in *Úderem tepny* (Praha: Restaurace a jídelny), s. 174–179

PONT, Peter (= KOSTA, Oskar)

- 1969 Nacht mit Hamlet, in *CSSR Lyrik* (Basel: National-Zeitung AG), s. 28–29

PREISNER, Rio

- 1969 Nacht mit Hamlet (Auszug), in *Die Blume Wiederkehr*, ed. M. Krüger (München: Hanser), s. 29–35

STICH, Alexandr

- 1996 Několik marginálních poznámek o jazyku Holanovy poezie, in A. S.: *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi* (Praha: Torst), s. 242–256

STREBEL, Volker
2000 *Reiner Kunzes Rezeption tschechischer Literatur* (Essen: Verl. Die
Blaue Eule)

Anne Hultsch, M. A., Technische Universität Dresden